

Történelem

Az írás kialakulása. A képírástól az ábécéig

Az írás megjelenése az emberiség egyik nagy találmánya. Következései olyan jelentősek voltak az ember életére nézve, hogy a történészek egyetértenek, hogy az Őskor, - kr.e. 3000 táján- ér véget az írásbeliség kialakulásával és kezdetét veszi a TÖRTÉNELEM első korszaka az Ókor. Legfontosabb érveik alapját az írásos történelmi források megjelenése jelenti, amelyek segítségével rekonstruálni lehet az emberiség múltját. Az írás kialakulásának következményei között megemlíthetjük: az események feljegyzését generációról generációra történő átadását, az ismeretek állandó gazdagítását az információk állandó felhalmozása által, az emberek életről megfogalmazott gondolatainak, nézeteinek, kérdéseinek és válaszainak feljegyzését, irodalmi művek megőrzését. Az írásbeliség elősegítette a városi civilizáció és állam kialakulását.

Írnok, egyiptomi sírszobor.

Az írás típusai

Az írás egy szimbólumrendszer, jelek kombinációja és szabályokra építve hoz létre a tárgyakon (kő, fa, bronz, papírusz, papír, bambusz stb.) felíratokat. Az írástörténetében az írás két típusát különböztetik meg:

- Képírás** – a jelek szavaknak vagy gondolatoknak felelnek meg.
- Betűírás** – minden jel (betű) egy hangnak felel meg.

A **hieroglif írás** Egyiptomban alakult ki, és egy olyan írástípus, amelyben a képírás keveredett a betűírás jeleivel. A fáraók dicsőítésére volt hivatott vagy temetkezési és vallási szövegek rögzítésére. A szövegeket kőre, márványra, agyagra, papíruszra, viasszal bevont fatábláscsákra írták. Gyakran az egyiptomi templomok és paloták homlokzatát díszítették. A hieroglif írást a XIX. század elején fejtették meg.

Egy karnaki templom hieroglifái.

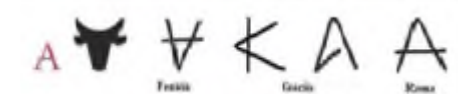
Az **ékírás** egy képírástípus, amelyet a mezopotámiai summérok találtak fel. Az ékírás ék formájú jelek összessége, az írásnak pedig kb. 500 jelből állt; a szövegeket agyagtáblákra vagy kőtárgyakra rótták; több százezer ékírásos agyagtáblát fedeztek fel, amelyeket a világ múzeumaiban őriznek.

Ékírásos szöveg agyagtáblán.

A **kínai írás** a kifejezni kívánt tárgyak stilizált rajzaiból ered. Például a „tanulást” kifejező ideogramma egy ajtó előtt ülő gyereket és egy fészekből kiröppenő madárkát ábrázol.

Az **alfabetikus írás** a föníciaiaktól származik, ez volt az első olyan hangjelölő írás, amely hatást gyakorolt más ábécék – a görög, a latin, a cirill, a héber és az arab – megjelenésére.

Az A betű fejlődése.

Gyakorlat

• Olvasd el az alábbi szöveget és a) pontosítsd az írás elterjedésének három következményét; b) nevezd meg a forrásban említett vezetőt; c) pontosítsd a mezopotámiai bürokratikus rendszer két jellegzetességét.

„Az írás lehetővé tette a bürokratikus szervezetek fejlődését is, amely számos hódító hadjárat után nélkülözhetetlenné vált a dél-nyugat Ázsiában kialakult új birodalmak irányításához. A bürokrácia már az írás kialakulása előtt megjelent: már nagyon fejlett volt a Babilon vezetője, Hammurapi idejében is [...]. A bürokratikus rendszer feltételezte a vezető által, az adók beszedésével és a törvények gyakorlatba ültetésének jogával felhatalmazott személyeket. [...] Az írás ezeknek a meghatalmazottaknak jelentősen növelte a hatékonyságát. Ezen kívül, előmozdította a kereskedelmet, mivel az emberek szerződéseket kezdtek készíteni és kezdték nyilvántartani az elvégzett tevékenységeket.” (Cynthia Stokes Brown, *Világtörténelem*)

Történelem

Társadalmi szokások

A társadalmi szokások magukba foglalják az összes hagyományt, tradíciót, ünnepséget, ceremóniát, ritust, amelyek rendszeresen és periódikusan ismétlődnek, és amelyek valami különös jelentenek az ember életében. Kifejezésre juthatnak: körmenetek, felolvasások, összejövetelek, játékok, színház, ajándékozás, jelképes gesztusok, ruházat, tánc, zene stb. formájában. Példák az Ókori kelet társadalmi szokásaira:

- Az élet fontosabb eseményei (születés, beavatás vagy felnőtté válás, házasság, halál)
- A gyerekek felkészítése a felnőttkorra (nevelés)
- Éves ünnepek (újév, a tavasz kezdete, betakarítás stb.)

Napjaink társadalmi szokásai: szilveszter (Újév), Karácsony ünnepe, Húsvét, keresztelés, iskolakezdés és tanévzárás, születésnap, névnap és annak valamilyen szenthez való kötődése a keresztény naptárban és mások.

Az ókori Egyiptomban a nevelés a szülők kötelessége volt. Úgy kellett neveljék a gyerekeket, hogy szeressék és tiszteljék az olyan értékeket, mint az igazság, igazságosság, mértékletesség, szerénység, hűség és az idősek iránti tisztelet. Működtek kézműves iskolák, ahol a gyerekek az agyag feldolgozásának művészetét, a fémfeldolgozást, szobrászatot sajátíthatták el. A tanítás ideáljára a gyerekek őrök mesterségével való felkészítése, amelynek elsajátításával tisztviselőkké válhattak, ami biztos és megbecsült szakmának számított.

Írnok iskola az ókori Egyiptomban.

- Gondolkozz el a fenti szöveg információin és pontosítsd, hogy melyek a tanítás azon értékei az Ókori Egyiptomban, amelyek ma is érvényesek!

Hórusz Osirisz elé vezeti a halottat.

Az egyiptomiak temetkezési szokásai kifejezték azt a hitet, mely szerint az emberi élet nem ér véget a halállal. Ezért, a „másvilágra” költözött testét bebalzsamozták és mumifikálták. A mumifikálás a holttest mesterséges szárítását jelentette, hogy megelőzzék a test bomlásának folyamatát. A balzsamozás folyamatát csak a gazdagok tillette és 70 napot vett igénybe, ezidő alatt testet átítatták különböző illatszerekkel. Ezt követően a testet vékony, fehér lenvászon csíkokkal tekerték be. A szertartást, illatszerek égetése közepette, imák és varázs szólamok kísérték. A vászoncsíkok közé amuletteket, arany és ezüst tárgyakat helyeztek. A szertartás befejezésével a halottat egy ember formájú, légmentesen záródó fakoporsóba helyezték. (szarkofág). A szarkofágot függőleges helyzetbe, a falnak támasztva állították.

- Írjátok le a mumifikálás folyamatának szakaszait, amellyel az egyiptomiak teste felkészült a „másvilági” életre!

Gilgames legendája

Gilgames legendája az Ókori Kelet legszebb irodalmi művei közé tartozik, az emberiség legrégebbi írása, amelyet a „történetek dédanyjának” neveznek. A szöveget 12 égetett agyagtáblára írták, sumér verses költemény, ballada formában, amit Asszurbanipál király ninivei könyvtárában találtak meg. A legenda, Gilgames, Uruk legendás királyának tetteit meséli el.

Olvassátok el a cikket és fűzzetek megjegyzéseket ahhoz, hogy milyen mértékben teljesült Gilgames óhaja:
<https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/epopeea-lui-ghilgames-si-dorul-nemuririi>

Hitélet

A természetfeletti erőkben való hit az embert körülvevő világegyetem és természeti jelenségek magyarázatának próbálkozásából jött létre. Az emberek azt hitték, hogy az istenek voltak azok az erők, akik uralták és ellenőrizték az eget (Nap, csillagok, eső, vihar, szárazság) és a földet (földrengés, víz, a gyerekek/állatok születése, a termés növekedése, mesterségek, kereskedelem, élet és halál stb.). A mindezekbe vetett emberi hit alkotja a vallást. A vallás magába foglalta az erkölcsi szabályokat, értékeket és intézményeket, amelyeket tisztelni kellett azért, hogy az istenek jók és védelmezők legyenek. Az istennel szembeni alattvalói kötelezettségekből számos, a mindennapi élet rendjének megtartását szolgálta, aminek alapja az istennel szembeni félelem volt.

A politeizmus uralta az Ókori Kelet vallásait. Rengeteg istenség létezett, akiket templomi papok szolgáltak. A templomot nem a köz számára építették és nem az imádkozás helyének számított.

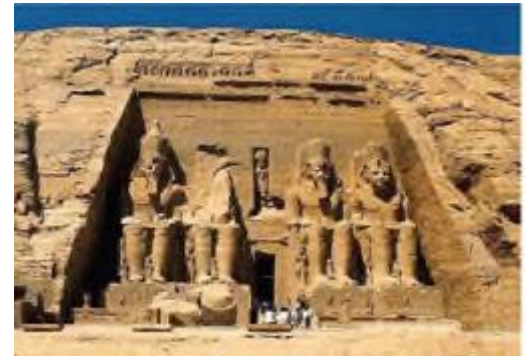
A zikkurat egy sajátos mezopotámiai lépcső templomforma, amelynek tetején egy szentély található.

A piramisok

A piramisok kőből készült építmények, amelyek a fáraók temetkezési helyeül szolgáltak. Az egyiptomiak a Napistent, Amon-Ré-t, tekintették a mindenkori fáraók apjának. Azt tartják róla, hogy egy piramis formájú földbuckából hozta létre önmagát. Ezért van ezeknek a sírhelyeknek gúla (piramis) formája.

A valaha épített legnagyobb piramis Kheopsz fáraó piramisa volt. Magassága elérte a 146 métert. (napjainkban 138 m) A piramist márványlapokkal, a tetejét arannyal borították. Napfényben olyan erősen fénylett, hogy nem lehetett ránézni. A Nagy Piramis megépítése 20 évbe telt és hozzávetőlegesen 100 000 ember dolgozott az elkészítésén. Két kisebb piramis található mellette.

Az Eiffel torony 1889-es megépítéséig Kheopsz piramisa volt a Föld legmagasabb építménye. Kheopsz piramisa az ókori világ hét csodájának egyike.

II. Ramszesznek szentelt sziklatemplom a Nílus partján, Abu-Szimbel-ben.

Gondolkoztató feladatok:

- *Járjatok utána annak, hogy milyen technikai eszközök felhasználásával építettek fel egy piramist 4000 évvel ezelőtt!? Lehetséges válaszokért látogass el ide: <http://www.descopera.ro>... vagy ide: <http://www.historia.ro>... Amikor Napóleon 1798-ban betört Egyiptomba, hadseregének a következőket mondta: „Katonák! E piramisok csúcsairól negyven évszázad tekint le rátok.”*
- *Pontosítsd, hogy Napóleon milyen üzenetet szeretett volna átadni katonáinak ezzel a kijelentéssel!*

Kheopsz piramisa.

A pagoda, toronyszerű, többszintes templom Kínában.

Történelem

Falvak és városok az Ókori Keleten

Az idők folyamán az emberi közösségek vagy vidéki településeken (falvak) vagy városi központokban éltek és fejlődtek. Az ókori Egyiptomban az emberek a Nílus mentén elterülő falvak házaiban éltek. Az ország többi része sivatag volt. Az évente kiáradó Nílus által hozott iszap hozzájárult a föld megtermékenyítéséhez és a gazdag betakarításhoz. Az egyiptomiak leginkább búzát, de dinnyét és uborkát is termesztettek. A pénz ismeretének hiánya miatt, a szükséges termékeket cserével szerezték meg. (cserekereskedelem)

A házépítéshez napon szárított agyagtéglákat és fát használtak az emberek. Az egyiptomi piramisok építőinek emelt Kahun városát ilyen téglákból építették. A háznak két szintje és sík teteje volt, ahol az emberek sok időt töltöttek. Kövezett út kötötte össze Kahunt a piramissal, az út szélén templom állt.

A legfontosabb föníciai kikötő Keleten Türosz volt. A város szoros kapcsolatot tartott fent Izraellel. Hiram, Türosz királya, a jeruzsálemi templom építésekor cédrus rönkökkel és mesteremberekkel látta el Salamon királyt. A föníciaiak fokozatosan nyugat fele terjeszkedtek és a Földközi tenger térségében gyarmatokat hoztak létre. A legfontosabb ezek közül Karthágó volt.

A zsidók hagyománya szerint, amit a Biblia is igazol, 3000 évvel ezelőtt, Dávid, a zsidók második legendás királya, meghódította Sálemet, a zsidókkal rokonságban álló kánaániták egyik városát és ide helyezte a fővárost. A Biblia szerint Dávid fia, Salamon, Jeruzsálemben hatalmas templomot építtetett, hogy itt elhelyezhesse a zsidók szent kincsét – a Frigyládát, amelyben a Mózes által adott Tízparancsolatot őrizték. A templomot az egyiptomiaktól tanult matematikai ismeretek alapján építették, ebben segítséget nyújtott Hiram föníciai király is, majd a zsidó kultúra központjává vált.

Az ókori Egyiptomban két ökör húzta faekével szántották meg a földet.

Türosz romjai (a mai Libanon)

Kahun városa, rekonstrukció

Gyakorlat

„Az ingoványos területeken letelepedetteknek ugyanolyan szokásaik voltak, mint a többi egyiptominak [...] Az itt élők más módszereket is találtak a mindennapi életkörülmények megkönnyítésének érdekében; amikor a Nílus megárad és elönti a mezőket, a vízből megszámlálhatatlan liliom nő ki, ezeket az egyiptomiak lótosznak hívják. Miután leszedik, és napon megszárazítják őket, összetörik a belsejét, ami nagyon hasonlít a mákfejhez, és tűzön süttött kenyérfélét készítenek belőle. Fogyasztásra alkalmas a lótosz gyökere is, ez általában édes és kerek, mint egy alma. A minden évben kisarjadó papiruszt kitépik az ingoványból, levágják a felső részét és másként is felhasználják, míg az alsó részét nyersen megeszik vagy eladják... Egyes egyiptomiak csak halat esznek, amit kifognak, megtisztítanak, kitesznek a napra száradni és szárított halként elfogyasztanak.” (Herodotosz, *Történeti könyvek*)

- *Pontosíts három élelmiszert a szöveg alapján!*
- *Írj egy rövid kijelentést, amelyben felhasználod a következő fogalmakat: falu, öntözőrendszer, agyagtábla, város!*
- *Pontosítsd az ókori Egyiptom papirusznádjának egy másik felhasználási módját, a Herodotosz által említetteken kívül!*

Történelem

Esettanulmány – Babilon

A babiloniaiak a hatodik uralkodójuk alatt– Hammurapi (Kr.e. 1790-1750) – kezdték el uralni Mezopotámia déli részét.

Babilon egyik legnevezetesebb királya, Nabukodonozor (Kr.e. VII. század), legtöbb idejét a világ fővárosának, Babilonnak a megszipítésére szentelte. A várost óriási falak védték, a főkapu Istar istennő nevét viselte. Nabukodonozor volt az ókori világ hét csodájaként számon tartott függőkertek, az Eufráteszen átívelő széles híd és Marduk vagy Bel (Bábel tornya) zikkuratjának építetője is. Babilon az üzletek és műhelyek városa volt, ahol minden elképzelhető készítették. A különbözőtermékeket a görögöknek, indiaiaknak, perzsáknak és egyiptomiaknak adták el.

Az Istar kapu Nabukodonozor idején.

Babiloni függőkertek (rekonstrukció)

Gyakorlat

„A város (Babilon) egy végtelen síkság közepén terült el, négyzet alakban... A város szépsége felülmúlta más városokét ... Babilont mély és széles vizesárok övezi, aztán megerősített falak [...]

Fent, a falak gerincén, néhány tornyot építettek a széleken, amelyek egyetlen helyiségből állnak... A falon száz kapu vezet át, amelyek teljes egészében rézből készültek... A várost középen egy nagy, mély és gyors folyó szeli ketté, ez az Eufrátesz... A város tele van három és négyemeletes épületekkel és egyenes utak szelik át, amelyek a folyamhoz vezetnek.

[...] A város mindkét oldalának középpontjában egy-egy megerősített építmény áll; egyik oldalon a királyi palota, amelyet nagy és erős fal vesz körül, míg a másik oldalon Baál isten rézkapus szentélye áll [...] négyzetet alkotva”.(Herodotosz, *Történeti könyvek*)

Babilon városa (rekonstrukció)

- Azonosítsd a számokkal jelölteket a képen.
- Nevez meg három népet, amelyekkel Babilonnak kereskedelmi kapcsolatai voltak.

Hammurapi törvénykönyve

Hammurapi részletes törvénykönyvéről vált híressé. Ma is ismeretes a „szemet szemért, fogat fogért” kifejezés, amely alapján megsabták az egyén vétségeiért járó büntetést. A törvényeket egész Babilonban alkalmazták. A törvények védték a gyengéket az erősekkel szemben és szabályozták az üzletelést, a földtulajdont.

Gyakorlat

„Én, a király, aki engedelmességre kényszerítette a négy világtájt [...] a törvényt és az igazságot az ország szájába helyeztem, hogy a nép javát mozdíthassam elő. Én vagyok ... a szabadító ... [aki] keblére ölelte Sumér és Akkád lakosságát.” (szöveg *Hammurapi törvénykönyvéből*)

- A szövegből kiindulva válaszoljatok a következőkre: Milyen nyelven íródott a törvénykönyv? Mit akart kifejezni Hammurapi a „keblére ölelte Sumér és Akkád lakosságát” szavaival?

Kínaiak

A kínai civilizáció két nagy folyam között fejlődött ki: az északi Sárga folyó és a déli Kék folyó között. A kínai családokban az ősök iránti tisztelet és a testvéri hűség szilárdította meg a vérségi kapcsolatokat. A Kr. e. III. században, Csin Si Huang-ti vezetése alatt, a kínaiak egységes államot hoztak létre, amely hozzájárult a hatékonyabb védelemhez és több teret engedett a technikával, művészettel és tudományokkal való foglalkozáshoz. Ekkor veszi kezdetét a Kínai Nagyfal építése is. A kalligráfia, a festészet és verselés a társadalomban nagy tekintélynek örvendett. A kínaiak hittek abban, hogy a lelkük kifejezésének eszköze a kalligráfia.

Si Huang-ti császár idejében a kínai írás karaktereinek jelei meghaladják a 3000-t. A kínai kalligráfia kölcsönös összefüggésben van a festészettel. Az ecset, a papír, a tinta és a kő jelentette a használt „négy kincset”. Az ecsetet állati szőrből vagy bambuszból készítették, a tintát ásványokból (grafit, cinóber) majd szénből állították elő. Az ókori papír időtálló volt, hamar magába szívta a tintát.

A kínaiak több találmánnyal járultak hozzá a világ ismereteinek tágításához: iránytű, papír, selyem, puska, talicska, sárkány. Ezeket a találmányokat az európaiak a Selyem utat átszelő kereskedők révén ismerhették meg. A Selyemút kereskedelmi útvonalak hálózata, amelynek fő útvonala összekötötte a Földközi tenger medencéjét Kelet Ázsiával, míg a mellék útvonalak különböző árukat juttattak el az Arab félszigetre, Indiába és Afrikába.

Gyakorlatok

1. Jelöld meg a térképen azt a térséget, ahol kialakult az ókori Kína.
2. Pontosítsd azt a századot, amelyben a kínai állam kialakult.
3. Nevezd meg a kínai kalligráfia két jellegzetességét.
4. Rajzold be egy vaktérképen a Földközi tengert Kínával összekötő híres Selyemút útvonalát.

A II. század elején egy császári tisztviselőnek sikerült elkészítenie a papírt. Alapanyagként faháncsot, lenvásznat, kendert, gyapotot használt fel, ezeket vágták, keverték, forralták és szárították a cél eléréseért. A növényeket összezúzták egészen addig, míg a rostjaikat szét tudták választani, majd vizet adtak hozzá, hogy a rostok összekapcsolódhassanak. A keveréket megszáritották és elkészült a papír. A III. századig a papír felhasználása változatossá vált, mivel használták csomagolásra, írásra, teás tasakok és pénz készítésére is. A VII. századtól kezdődően elterjedt Koreában és Japánban, majd az arab világban és közvetítésükkel az európai országokban.

• *Kapcsold össze a szövegben említett információkat a mellékelt képen láthatóakkal és mutasd be a papírgyártás szakaszait.*

A Kínai Nagyfal (újjáépített részlet)

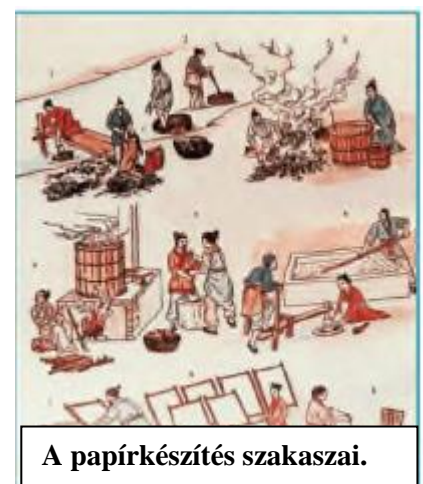
A frissen kialakult egységes állam megszilárdítása érdekében, Csin Si Huang-ti parancsba adta az elődei által épített erődítmények összekötését. Kelet-Nyugat irányban elterülve, a fal mintegy 5000 km hosszan védelmet biztosított a kínai határnak; ezt egészítik ki a következő századokban, elérve a 21000 km-es hosszúságot. Azt beszéljük, hogy a Kínai Nagyfalat a Holdról szabad szemmel is lehet látni.

柒

Kínai betűtípusok

金

A papírkészítés szakaszai.

Zsidók

A zsidó nép nomád törzsekből állt, akik a Termékeny Félholdkülönböző területei között vándoroltak. A Kr. e. II. évezredben telepedtek le Kánaánban, amely Palesztina vagy az „Ígéret Földje”-elnevezés alatt is ismert. Az Ószövetség (Ótestamentum) szerint a zsidók Ábrahám leszármazottai. Egy pusztító éhínség következtében Egyiptomban kerestek menedéket. Itt rabszolgaként bántak velük és könyörtelenül kihasználták őket. II. Ramszesz fáraó idején, a zsidók fellázkodtak és Mózes próféta vezetésével kivonultak Egyiptomból. Az utazás alatt kapták meg Mózes-től a Dekalógust vagyis a Tízparancsolatot.

Saul egyesíti a 12 zsidó törzset. Saul utódja, Dávid király, a királyság fővárosának Jeruzsálemet jelölte ki. Dávid fia, a bölcs Salamon építteti meg a Jeruzsálem-i Templomot. Jeruzsálem vált a zsidó világ vallási központjává. A zsidó vallás egy monoteista vallás, judaizmusként is ismeretes.

Salamon halála után a zsidó királyság hanyatlásnak indult, Jeruzsálemet elfoglalták, a templomot kifosztották. II. Nabukodonozor babiloni király meghódította a zsidó államot, lakosságát fogságba hurcolta. Szabadulásukat követően a zsidók egy része visszatért Palesztinába, de sokan közülük a Földközi tenger medencéjében telepedtek meg és alakítottak diaszpórát.

Salamon király híres maradt a zsidóknak szánt bölcs tanításai miatt. Olvasd el az alábbiakat és válassz ki egyet, amelyet tisztelnél a jövőben. Indokold választásod!

– ismerd meg a bölcsességet és a tanítást; tudatosítsd az értelem szavait; szerezd meg a bölcsesség, az igazság, a becsületesség és az egyenlőség tudományát.

– az az ember, aki nem ura önmagának, egy ledöntött vár, falak nélkül.

– kényszerítsd tanulásra a fejed és füleidet az okos szavakra.

– ahogy az ecet a fogaknak és a füst a szemnek, olyan a lusta ember, akit munkára fognak.

Termékeny Félhold: egy széles félkör a Nílus, Tigris és Eufrátesz között, ahol az Ókori Kelet civilizációi kialakultak.

Ígéret Földje: terület, amit Szentföldnek is nevezünk és vallási fontossággal bír minden monoteista vallás számára: judaizmus, kereszténység, iszlám.

Ószövetség: héber Biblia: az Ószövetség az Újszövetséggel együtt alkotja a keresztény Bibliát.

monoteizmus: egyistenhitűség; egy istenben való hit.

Olvasd el a Tízparancsolatot és válaszolj:

1. Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!
2. Isten nevét hiába ne vedd!
3. Az Úr napját szenteld meg!
4. Atyádat és anyádat tiszteld!
5. Ne ölj!
6. Ne paráználkoddj!
7. Ne lopj!
8. Ne hazudj, és mások becsületében kárt ne tégy!
9. Felebarátod házastársát ne kívánd!
10. Mások tulajdonát ne kívánd!

• *Nevezd meg, azokat a parancsolatokat, amelyek az emberek közötti helyes kapcsolatokra utalnak!*

A hétágú gyertyatartó, a menóra, a zsidók egyik szimbóluma

Olvasd el a szöveget és válaszolj a következőkre:

„Dávid nagy királynak számított három oknál fogva. Először, mert ötvözte a király és a pap szerepét (...). Másodsor, Dávid pap-király helyzete isteni áldást kaphatott addig, míg a katonai megvalósításai nem találtak vetélytársat. Harmadsor, egy nemzeti és regionális fővárost létesített, ami egy újabb személyes győzelmének tekinthető. (...) Jeruzsálem ellenőrizte a legfontosabb észak-dél irányú belső kereskedelmi útvonalat; a legtermészetesebb kapcsolat volt észak és dél között.” (Paul Johnson, *A zsidók története*)

1. *Nevezd meg két okot, ami miatt Dávidot egy fontoskirálynak tekinthetjük.*
2. *Azonosíts egy információt Jeruzsálemet illetően.*